

А. Г. Соломічева

*здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: д. ю. н., професор Т. В. Степанова

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ: МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ

Зловживання процесуальними правами у господарському судочинстві є серйозною проблемою, що перешкоджає ефективному здійсненню правосуддя. Учасники процесу іноді використовують свої права не з метою захисту законних інтересів,

а для затягування розгляду справи або створення інших перешкод. Це суперечить принципам добросовісності та недопустимості зловживання процесуальними правами, закріпленим у ст. 43 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) [1].

Зловживання починає існувати, коли особа під час судового процесу використовує свої права таким чином, що стає зрозуміла її неетична мета – досягнути затягування процесу або обмежити процесуальні права інших учасників судового процесу.

Зловживання процесуальними правами – це «дії та/або бездіяльність учасників судового процесу, спрямовані на використання своїх процесуальних прав не за призначенням, що може завдати шкоди інтересам інших учасників судового процесу та суперечить принципам і завданням господарського судочинства» [2].

Частина друга ст. 43 ГПК України визнає зловживанням процесуальними правами такі дії: «подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, спрямованих на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення; подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями; подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер; необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи, або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою; укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі» [1].

Заслугує на увагу справа № 905/1728/14-908/4808/14, у якій в ухвалі від 02.02.2022 Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду встановив, що за період часу з листопада 2021 р. по січень 2022 р. від скаржника сім разів поспіль (включно з поданою останньою) надходили касаційні скарги на один і той самий процесуальний документ апеляційної інстанції, а саме ухвалу про зупинення провадження. Суд також зауважив, що за зловживання процесуальними правами та за повторне зловживання процесуальними правами зі скаржника вже було стягнуто у дохід Державного бюджету України штрафи: один раз у розмірі 22 700 грн та тричі в розмірі 124 050 грн відповідно. Під час чергового оскарження, враховуючи попередню поведінку скаржника, Верховний Суд визнав такі дії «повторним зловживанням процесуальними правами, що спрямоване на свідоме, не виправдане затягування судового процесу, яке можна кваліфікувати через критерій відсутності серйозного законного інтересу, тобто легітимного прагнення до отримання певних переваг, передбачених процесуальним законом» [3]. Як наслідок, за всі 7 поданих касаційних скарг, які були визнані зловживанням процесуальними правами, суд зобов'язав учасника сплатити штрафів у загальному розмірі 518 900 грн.

Також у справі № 910/16380/23 Господарський суд міста Києва в ухвалі від 25.03.2024 встановив, що у даному випадку, «як вбачається з матеріалів позовної заяви, позивачем заявлено дві вимоги немайнового характеру про визнання Договору від 26.02.2010 недійсним, та про припинення права власності на Об'єкт нерухомого майна; хоча сторонами правовідносин є одні й ті ж особи, проте підстави та предмет даного позову по кожній із вимог є різними, як і окреме коло доказів, і судом має бути надана правова оцінка правовідносинам сторін за кожною із вимог, тому суд дійшов висновку, що сумісний розгляд об'єднаних позивачем вимог перешкоджатиме з'ясуванню прав і взаємовідносин сторін та суттєво утруднить й затягне вирішення спору» [4]. В межах розгляду даного спору судом встановлено, що «позовні заяви у справі № 910/15874/23 і у справі № 910/16380/23 є аналогічними, тобто позивач всупереч викладеним в ухвалі Господарського суду міста Києва від 16.10.2023

зі справи № 910/15874/23 підставам повернення позовної заяви, подав до суду позов повторно, що розцінюється судом як зловживання процесуальними правами» [4].

Попри наявність у ГПК України норм, спрямованих на запобігання зловживанню процесуальними правами, на практиці їх застосування є складним через низку факторів. Зокрема, суди нерідко стикаються з необхідністю доказування факту зловживання, оскільки іноді процесуальні дії сторони можуть бути обґрунтовані її процесуальним інтересом. Крім того, у зв'язку з недостатньою уніфікованістю судової практики судді не завжди застосовують санкції, навіть коли зловживання є очевидним. Для протидії зловживанням процесуальними правами ГПК передбачає наступні заходи: залишення без розгляду або повернення скарг, заяв, клопотань; застосування заходів процесуального примусу, таких як попередження, штраф, направлення окремої ухвали; відшкодування судових витрат, якщо сторона умисно затягує процес.

Отже, підсумовуючи можемо сказати, що зловживання процесуальними правами є серйозним викликом для ефективного господарського судочинства. Незважаючи на наявність у законодавстві України передбачених механізмів протидії таким діям, їх реалізація стикається з труднощами через складність доказування недобросовісності дій сторін, а також відсутність єдиної судової практики щодо застосування санкцій. У зв'язку з цим необхідно розробити чіткіші критерії оцінки зловживання процесуальними правами та підвищити відповідальність учасників судового процесу за такі дії. Крім того, важливо підвищити правову обізнаність суддів та адвокатів щодо ефективного застосування заходів процесуального примусу для забезпечення належного та швидкого розгляду господарських справ, що сприятиме зменшенню випадків зловживання процесуальними правами та забезпеченню справедливого правосуддя.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n1829>
2. Похиленко І. С. Неприпустимість зловживання процесуальними правами в господарському та адміністративному процесах.

Актуальні проблеми захисту інформаційних прав особи в умовах технологічних викликів та цифрової реальності : мат. Міжнарод. наук.-практ. конф. / за заг. ред. І. С. Гриценка, М. І. Смоковича. Київ, 2019. С. 54–57. URL: <https://er.nau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5dd3c2f0-0363-45ff-9000-944b555a26d6/content>.

3. Ухвала Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 02.02.2022 № 905/1728/14-908/4808/14. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/102914133?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03.
4. Ухвала Господарського суду міста Києва від 25.03.2024 по справі № 910/16380/23. URL: <https://opendatabot.ua/court/117879100-62c5f404785862b68a66bb3f04e4032c>.